

स्वातंत्र्यासाठी प्रवेशपत्र

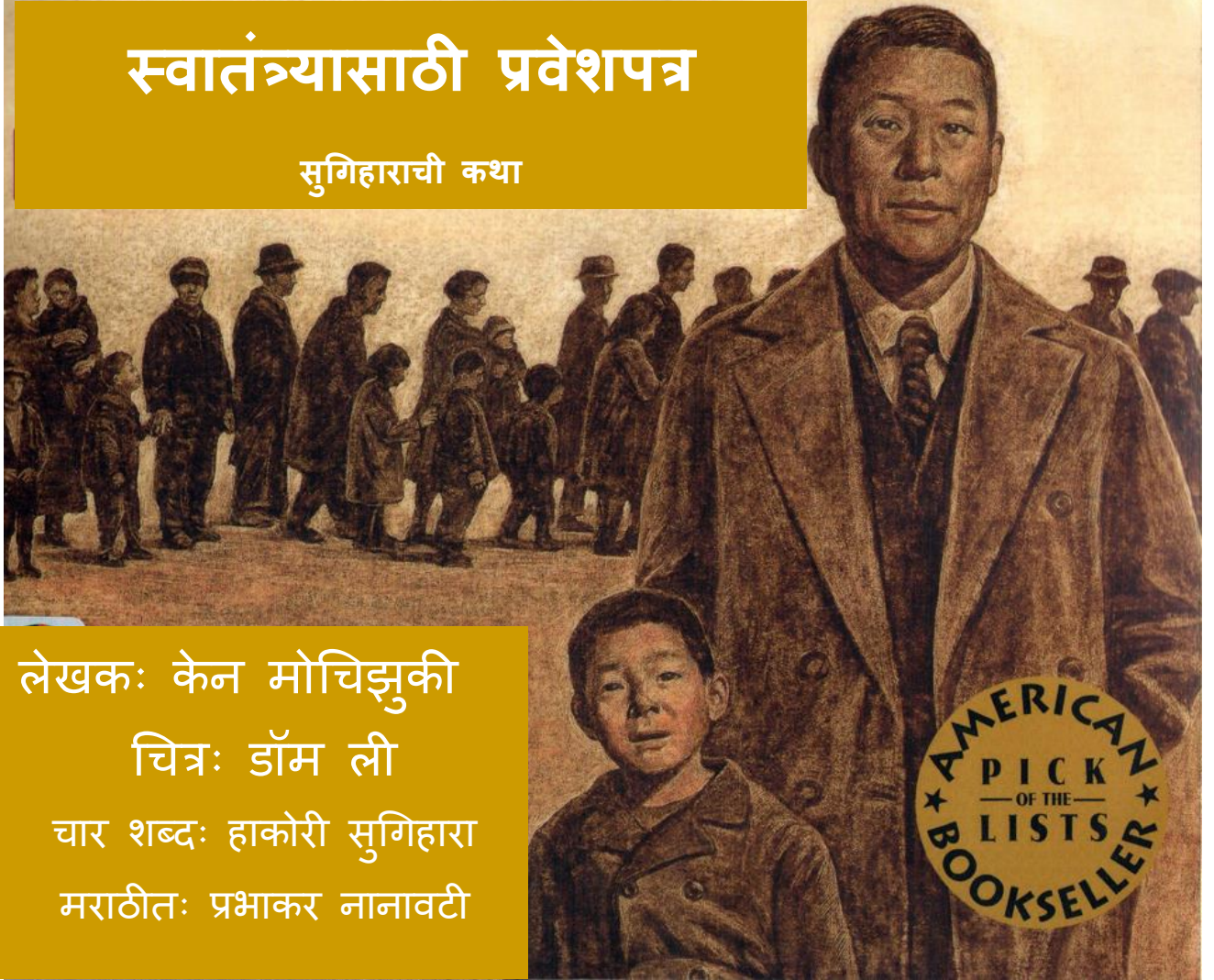
सुगिहाराची कथा

लेखक: केन मोचिझुकी

चित्र: डॉम ली

चार शब्द: हाकोरी सुगिहारा

मराठीत: प्रभाकर नानावटी

स्वातंत्र्यासाठी प्रवेशपत्र

सुगिहारा कथा

लेखक: केन मोचिझुकी

चित्र: डॉम ली

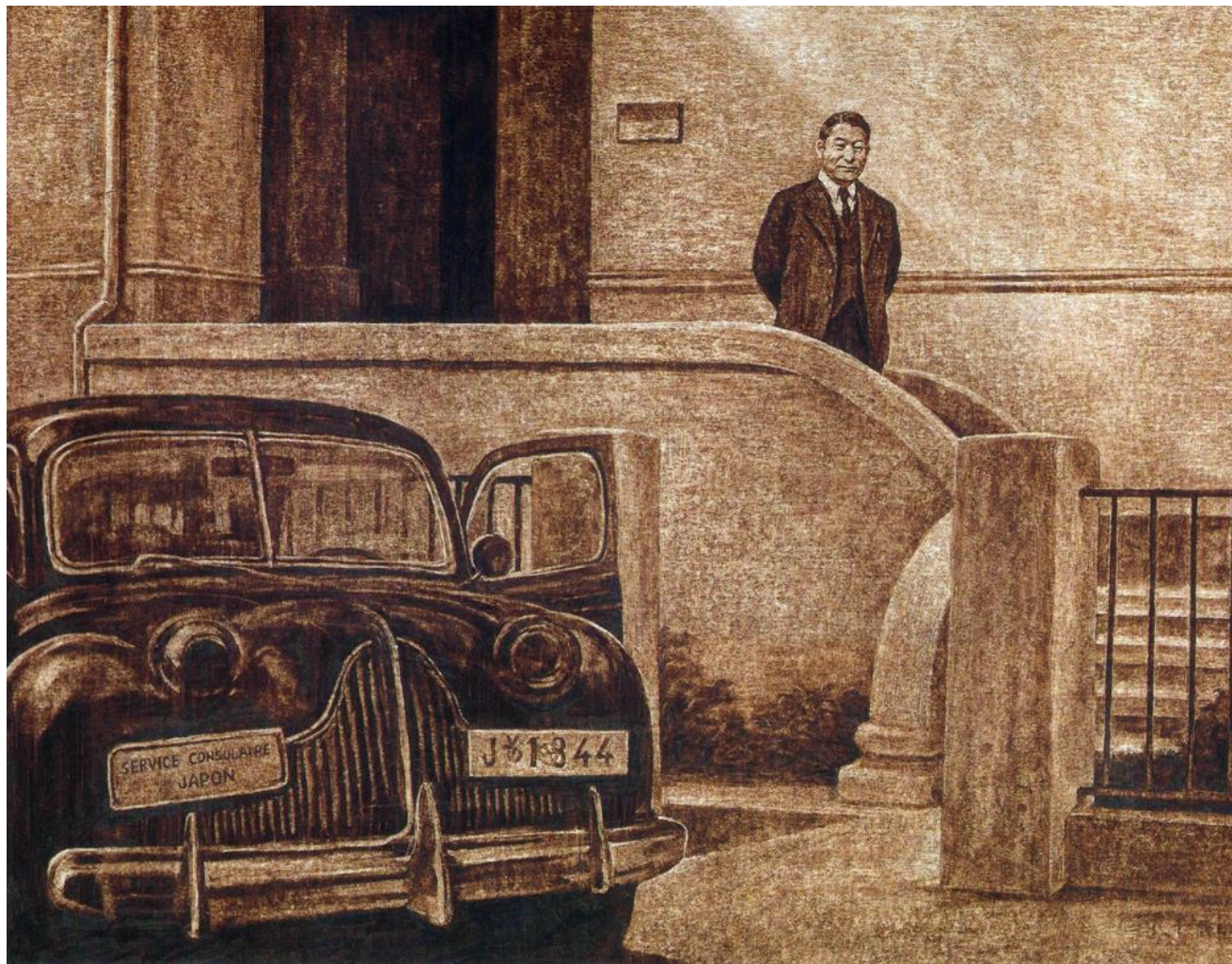
मराठीत: प्रभाकर नानावटी

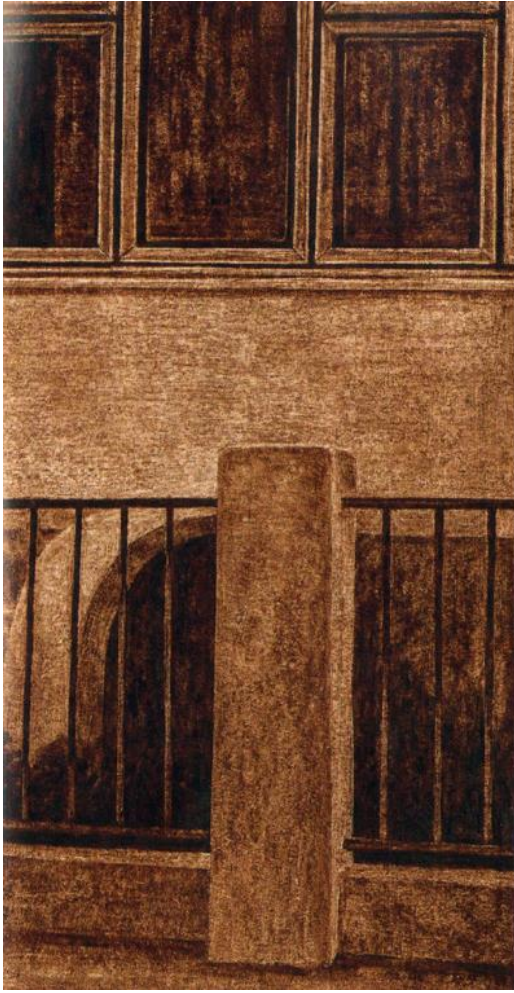

डोळे बोलत असतात याची प्रचीती बहुतेकाना आलेली असते. त्या दिवशी दुकानापाशी माझ्या वडिलांनी एका मुलाला पाहिले. त्याच्याजवळ विकत घेण्याएवढे पैसे नव्हते. माझ्या वडिलांनी त्याला थोडेसे पैसे दिले. त्या मुलांनी माझ्या वडिलांकडे उपकृत झाल्यासारखे बघत घरी येण्याचा आग्रह केला.

मी आणि माझे कुटुंबीय त्याच्या घरी ज्यू लोकांच्या हनुक्काचा सणाच्या आनंदात पहिल्यांदा सहभागी झाले होतो. मी जेमतेम पाच वर्षांचा असेन.

1940 साली माझे वडील जपानी हाय कमीशनच्या ऑफिसमध्ये प्रमुख हुद्द्यावर होते. जपानचे प्रतिनिधी म्हणून युरोप खंडातील लिथुआनिया या अगदी छोट्या देशात त्याकाळी होते. माझे आई, वडील, माझी मावशी सेत्सुका, माझा चियाकी आणि अजून एक तीन महिन्याचा हारुकी हे भाऊ आमचे कुटुंब. माझ्या वडिलांचे ऑफिस तळमजल्यावर आणि वरच्या मजल्यावर आम्ही राहत होतो.

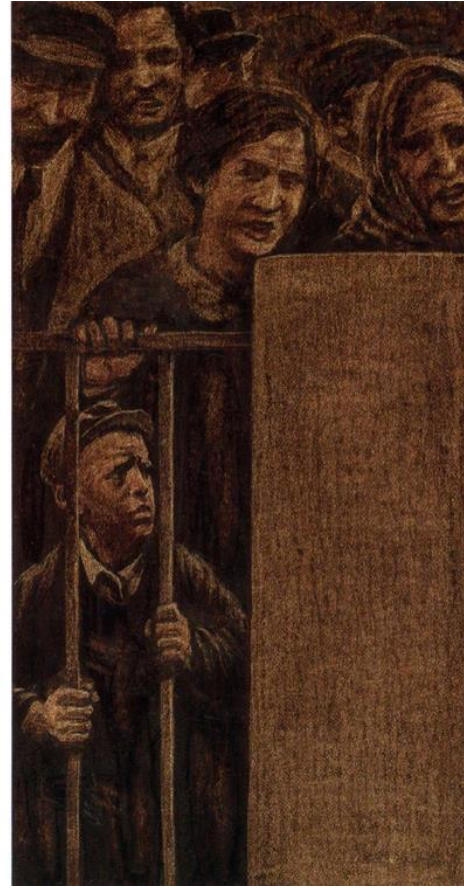

सकाळी झाडाझुडपातून पक्ष्यांचा किलकिलाट ऐकू येत होता. आम्ही शेजारच्या मुला-मुलींबरोबर बागेत खेळत होतो. या गावातील घरं व चर्च शेकडो वर्षे जुने होते. आमच्या खोलीत चियाकी आणि मी जर्मन सैनिकांच्या बाहुल्या, खेळणीतील रणगाड्या अशा खेळणी घेऊन तास न तास खेळत होतो. त्या काळी खरेखुरे सैनिक आमच्यापर्यंत पोहोचतील याची पुसटशीसुद्धा कल्पना नव्हती.

जुलैच्या एका पहाटे माझे आयुष्यच पूर्णपणे बदलून गेले. माझी आई व मावशी सेत्सुको चियाकीला व मला जबरदस्तीने जागे करून कपडे घालण्यासाठी आग्रह करू लागले. माझे वडील ऑफिसमध्ये होते. बाहेर भरपूर माणसांचा गोंधळ. माझी आई *आता काय होणार* याच काळजीत होती.

माजघरातल्या खिडकीतून त्या पलिकडे बाहेर
काय चालले आहे ते बघू नका अशी माझ्या
वडिलांची सक्त ताकीद होती. तरीसुद्धा
पडदा बाजूला सारून मी बघत होतो.
आमच्या गेटसमोर शेकडो लोक जमले होते.
मला न कळणाऱ्या भाषेत ती माणसं ओरडत
होते. मग मी तेथे जमलेल्या लहान मुलांकडे
बघू लागलो. ते आमच्या घराच्या गेटच्या
लोखंडी सळ्यांच्या मधून बघत होते. काही
जण माझ्या वयाचे होते. मोठ्या लोकाप्रमाणे
यांचेही डोळे, कित्येक दिवस न झोपल्यामुळे,
लालबुंद दिसत होते. बाहेर तेवढी थंडी
नसतानासुद्धा यांच्या अंगावर गरम कपडे
होते. घाई घाईने कपडे घालून बाहेर
पडल्यासारखे वाटत होते. जर हे कुठून
तरी आलेले असल्यास त्यांचे सूटकेसेस कुठे
आहेत हा मला पडलेला प्रश्न होता.

“त्यांना काय हवय?” मी आईला विचारले.

“ते तुझ्या वडिलांकडे मदत मागायला आले आहेत.” तिने उत्तर दिले. “जर आपण मदत न दिल्यास ते मरून जातील किंवा वाईट माणसं पकडून तरी घेऊन जातील.”

काही मुलं आपल्या वडिलांचे हात घट्ट धरून उभे होते. काही त्यांच्या आईला चिकटले होते. एक लहान मुलगी जमिनीवर बसून रडत होती.

मलाही रडू कोसळले. “बाबा, त्यांना मदत करा की” मी म्हणालो. माझे वडील माझ्या शेजारी उभे होते. त्यांनीसुद्धा त्या मुलांना बघितले असावे. गर्दीतील काही जण कुंपणावर चढण्याचा प्रयत्न करत होते. माझ्या वडिलांचे सहकारी बोरिस्लाव्ह व गुड्झ गर्दीला शांत राहण्यास सांगत होते.

माझे वडील बाहेर गेटपाशी गेले. पडद्याआडून ते पायऱ्या उतरताना मी पाहत होतो. माझे वडील जे काही सांगत होते त्याचा त्यांच्या भाषेत अनुवाद करून बोरिस्लाव्ह सांगत होता. त्यांनी “तुमच्यातील पाच जणांना निवडून माझ्याकडे पाठवा” असे सांगितले.

माझे वडील त्या पाच जणांना भेटले. माझ्या वडिलांना चीनी, जपानी, रशियन, फ्रेंच, जर्मन, इंग्रजी या भाषा अवगत होत्या. या मीटिंगमध्ये सगळ्यांना समजावे म्हणून रशियन भाषेत ते बोलत होते. मी बाहेरच्या गर्दीकडे बघत होतो. सुमारे दोन तास त्या लोकांवर कोसळलेल्या संकटाबद्दल वडील ऐकत होते. हे सर्व विस्थापित व निराश्रित होते. ते त्यांच्या मायदेशातून पळून आले होते. कारण ते पोलंडमधील ज्यू असल्यामुळे नाझी सैनिक त्यांच्या धर्मातील लोकांचे अतोनात हाल करत होते. तेथेच राहिले असते तर ते एव्हाना मरून गेले असते. कसेबसे सुटका करून ते सर्व पळून आले होते. नाझी सैन्याने आक्रमण करून पोलंड ताब्यात घेतला होता.

माझ्या वडिलांनी दुसऱ्या देशात आश्रय घेण्यासाठी “तुम्हा पाच जणांना मी व्हिसा देऊ शकतो” असे सांगितले. बाहेर उभे असलेले शेकडो निराश्रित रशियामधून जपानला जाण्यास तयार होते. जपानला पोहोचल्यानंतर ते कुठल्याही देशाला जाऊ शकले असते. “ते खरे असेल का?” काहीनी खोदून विचारले. “माझे वडील व्हिसा देऊ शकतील का?”, “ते शक्य होईल का?” जर व्हिसा न मिळाल्यास नाझी त्यांना ठार मारून टाकतील ही भीती त्यांच्या मनात होती.

“मी काही मोजक्या प्रमाणात व्हिसा देऊ शकतो परंतु शंभराच्या संख्येना नाही. त्यासाठी मला जपान सरकारची परवानगी घ्यावी लागेल.” असे माझ्या वडिलांनी त्यांना सांगितले.

त्या रात्री गर्दीने आमच्या घराबाहेर मुक्काम केला. दिवसभराच्या प्रसंगामुळे मी दमून झोपलो. परंतु माझ्या वडिलांच्या आयुष्यातील ती काळरात्र होती. त्यांना निर्णय घ्यायचे होते. जर त्यांनी या निराश्रितांची मदत केल्यास त्यांचे कुटुंब अडचणीत तर येणार नाही ना? नाझींना कळल्यास ते काय करतील ? जर मदत न केल्यास हे सर्व मृत्युमुखी पडतील. माझे वडील रात्रभर तडफडत होते. बिछान्यावरील त्यांची घालमेल माझी आई बघत होती.

दुसऱ्या दिवशी माझ्या वडिलांनी “जपान सरकारला व्हिसाबद्दल विचारणा करतो.” असे जमलेल्यांना सांगितले. “हेच योग्य ठरेल.” माझ्या आईनी संमती दर्शविली. केबलवरून निरोप पाठवण्याचे ठरले. माझ्या वडिलांचा लिखित निरोप गावातील तार ऑफिसला गुड्ज घेऊन गेला.

जपान सरकारच्या उत्तराची वाट पाहणाऱ्या या गर्दीकडे मी बघत होतो. ते पाच प्रतिनिधी अनेक वेळा उत्तर आले का म्हणून विचारण्यासाठी घरात ये जा करत होते. गेट उघडले की गर्दी आत येण्यास प्रयत्न करत होती.

शेवटी जपान सरकारचे उत्तर आले. “नाही” म्हणून. माझे वडील एवढ्या मोठ्या प्रमाणात जपानचा व्हिसा देऊ शकत नव्हते. पुढील दोन दिवस काय करावे या चिंतेत गेले. निराश्रितांचा आणखी मोठा लोंढा आला. माझ्या वडिलांनी पुन्हा एकदा निरोप पाठविला. पुन्हा एकदा उत्तर “नाही” म्हणून आले. आम्ही बाहेर जाऊ शकत नव्हतो. माझा भाऊ, व तीन महिन्यांचा हारुकी प्यायला दूध नसल्यामुळे रडत होते.

मलाही घरात बसून कंटाळा आला होता. मी माझ्या वडिलांना सारखे विचारत होतो “एवढी लोकं येथे का?”, “त्यांना काय हवय?”, “ते येथे का आले?”, “हे कोण आहेत?” माझ्या वडिलांना या प्रश्नांना उत्तर द्यायला वेळ लागत होता. “या निराश्रितांना मदत हवी, जगातल्या दुसऱ्या एखाद्या सुरक्षित देशात जाण्यासाठी प्रवेश पत्र हवे.” अगदी शांतपणे ते उत्तर देत होते. “अजूनपर्यंत मी त्यांना मदत करू शकलो नाही. परंतु वेळ येईल तेव्हा मी नक्कीच मदत करेन.”

माझ्या वडिलांनी तिसऱ्यांदा केबल पाठवला. त्यांच्या डोळ्याकडे बघितल्यावर मला त्या केबलला काय उत्तर आले असेल हे कळाले. त्या रात्री “मला काही तरी करायला हवे. मला सरकारच्या आज्ञेचा भंग करावे लागले तरी हरकत नाही. मी जर तसे केले नाही तर परमेश्वर मला माफ करणार नाही.” आईला ते सांगत होते.

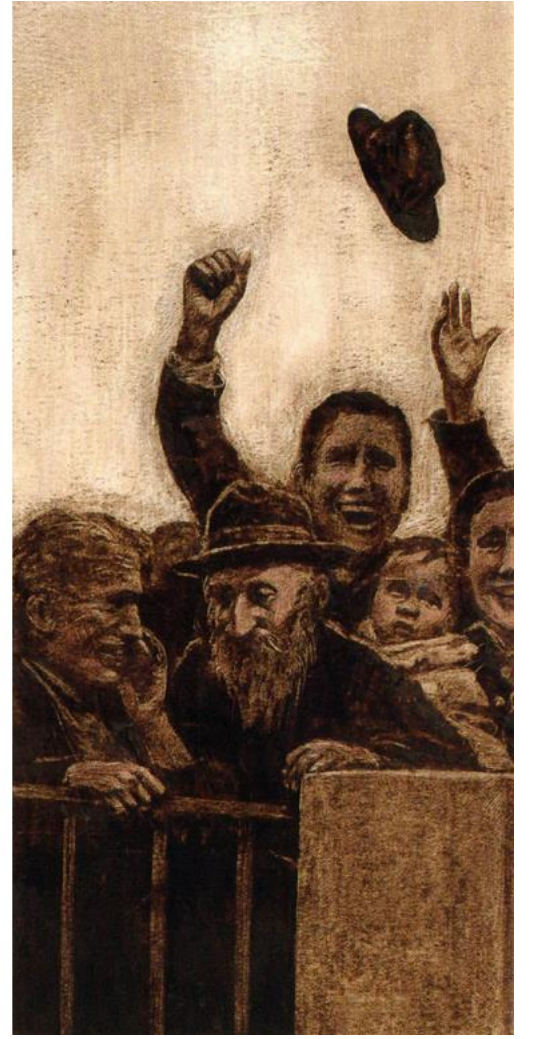
दुसऱ्या दिवशी आम्हा सर्वांना एका खोलीत बोलावले. ते काय करणार आहेत हे ते सांगत होते. त्यांना आम्ही मदत करावी असे पहिल्यांदाच सांगत होतो. माझी आई व माझी मावशी सेत्सुको यांनी अगोदरच ठरवलेले होते. आपण आपल्यापेक्षा बाहेर उभे असलेल्यांचा विचार करायला हवा. ते नेहमीच दुसऱ्यांच्या जागी आम्ही असतो तर काय केले असते? असे सांगत असत. “मी त्या मुलांपैकी एक असतो तर इतरांनी माझ्यासाठी काय करायला हवे होते.आम्ही नाही मदत केली तर ते मरून जातील” असे मी म्हणालो. आम्हा सर्वांचे म्हणणे ऐकून झाल्यानंतर वडिलांच्या डोक्यावरील ओझे कमी झाल्यासारखे त्यांना वाटू लागले. आता मी त्यांना मदत करणार दृढ निश्चयानी ते म्हणाले.

माझे वडील बाहेर जावून आपला निश्चय
सांगितल्यावर गर्दी एकदम शांत झाली. बोरिस्लाव्ह
अनुवाद करून सांगत होता.
“मी तुमच्यातील प्रत्येकाला व्हिसा देईन. परंतु
तुम्ही शांत रहा.”
काही क्षण गर्दी गोठल्यासारखी स्तब्ध झाली. मग
सर्व निराश्रित प्रसन्न चित्ताने एकमेकाकडे बघू
लागले. एकमेकांना मिठ्या मारू लागले. आपापल्या
मुलांना कवेत घेतले. मी तर त्या मुलांकडे बघून
सद्गदित झालो.

माझ्या वडिलांनी गॅरेजचा दरवाजा उघडला.
गर्दी हळू हळू आत शिरू लागली. शिस्त
राखण्यासाठी बोरिस्लाव्ह यांनी प्रत्येकाला
नंबर असलेले टोकन दिले. माझ्या वडिलांनी
प्रत्येक व्हिसा कार्ड स्वतःच्या हस्ताक्षरात
लिहून काढत होते. कार्ड लिहून निराश्रितांच्या
हातात देताना “गुड लक” म्हणून निरोप घेत
होते.

निराश्रितांनी आमच्या आवडत्या बागेत मुक्काम ठोकला. माझ्या वडिलांची ते प्रतीक्षा करत होते. शेवटी मलाही बाहेर जाण्यास परवानगी मिळाली.

चियाकी आणि मी इतर मुलांबरोबर बाबागाडी घेवून खेळत होतो. एकदा आम्ही आत बसत होतो व ती मुलं गाडी ढकलत असतं. नंतर ते आत बसल्यानंतर आम्ही गाडी ढकलत होतो. झाडाझुडपातून आम्ही लपाछपी खेळत होतो. आम्हाला भाषेची अडचण जाणवली नाही. खेळ कधी थांबलाच नाही.

पूर्ण महिनाभर गॅरेजसमोर रांग उभी होती. भल्या पहाटेपासून अगदी मध्यरात्रीपर्यंत माझे वडील सुमारे 300 व्हिसा रोज लिहून देत होते. बाटलीतील शाई संपत होती. जास्त पाणी घालून जास्त वेळ पेनने लिहिण्याचा प्रयत्न ते करत होते. एक ज्यू तरुण माझ्या वडिलांनी लिहिलेल्या व्हिसावर शिक्का मारण्यास मदत करत होता. माझी आई व्हिसा लिहिण्यास मदत करण्यास तयार होती. परंतु माझ्या वडिलांनी स्वतःच लिहिण्याचा आग्रह धरला. कारण दुसऱ्यांनी लिहिल्यास ते अडचणीत सापडण्याची शक्यता होती. माझी आई रांगेत अजून किती जण आहेत हे सांगत होती.

एके दिवशी वडिलांच्या पेनवरील दाब जास्त झाल्यामुळे निब तुटले. पूर्ण महिन्यात मी त्यांना त्या रात्रीच्या वेळी बघत होतो. त्यांचे डोळे लाल झाले होते. ते धड बोलूही शकत नव्हते. रात्री झोपल्यानंतर माझी आई त्यांचे हात चोळत होती. दिवसभर लिहून लिहून त्यांचे हात वांबलेले होते. माझे वडील थकून जात होते. *व्हिसा लिहिणे थांबवावे* असे त्यांना वाटत होते. परंतु माझी आई त्यांना आग्रह करत होती. “अजूनही अनेक जण वाट पहात आहेत. आपण अजूनही काही जणांना व्हिसा देवू या. यामुळे त्यांचे जीव वाचतील.” आई सांगत होती.

लिथुआनियाला पश्चिमेकडून जर्मन सैन्यानी व पूर्वेकडून रशियन सैन्यानी वेढा घातला. त्या देशाला त्यांनी काबीज केले. माझ्या वडिलांना तेथून निघून जाण्यास सांगण्यात आले. जपान सरकारने त्यांची जर्मनीला बदली केली. तरीसुद्धा आम्ही निघण्याच्या शेवटच्या क्षणापर्यंत वडील व्हिसा देत होते. पुढील दोन दिवस आम्ही वाटेवरील हॉटेलमध्ये मुक्कामाला असतानासुद्धा त्यांनी आमच्या मागे आलेल्या निराश्रितांना व्हिसा लिहून देत होते त्यांच्या या कामात खंड पडला नाही.

लिथुआनियातून बाहेर पडण्याची वेळ आली होती. रेल्वे स्टेशनच्या प्लॅटफॉर्मवर झोपलेले विस्थापित माझ्या वडिलांभोवती जमले. त्यातील काही जणांनी वडिलांना धक्का लागू नये म्हणून कडे करून त्यांच्या भोवती उभे राहिले. आता फक्त त्यांची सही असलेले कोरे कागद ते देत होते.

गाडी प्लॅटफॉर्मच्या बाहेर पडत होती. विस्थापित आमच्या डब्याला पकडून पळत येत होते. त्यावेळीसुद्धा प्रतीक्षेत असलेल्या निराश्रितांना खिडकीतून सहीचे कागद देत होते. गाडीला वेग आल्यानंतर सहीच्या कागदाचे बंडलच त्यांनी बाहेर फेकून दिले. सगळे जण आश्चर्यचकित नजरेने त्यांचा निरोप घेतला. तुम्हाला आम्ही कधीच विसरणार नाही असा भाव त्यांच्या डोळ्यात होता.

मी गाडीच्या खिडकीतून बाहेर बघत होतो. लिथुआनिया व विस्थापितांची ती गर्दी दिसेनाशी झाल्या. *आपण यांना पुन्हा कधी तरी बघू शकू का?*

“आपण कुठे जात आहोत?” माझा प्रश्न

“बर्लिनला जात आहोत.” वडिलांचे उत्तर.

चियाकीला आणि मला नवीन ठिकाणी तेही मोठ्या शहरात जाण्याचा आनंद वाटत होता. वडिलांना विचारण्यासाठी माझ्याकडे भरपूर प्रश्न होते. परंतु त्यांना डुलकी लागली होती. डोळे मिटले होते. माझी आई व मावशीसुद्धा दमले होते.

आता मी मागचे आठवताना ते तिघे काय करत होते व ते तितके महत्वाचे का होते हे त्याकाळी मला कळाले नाही.

आता मला कळाले.

जाता जाता...

लिथुआनियातील कौनस शहरात 1940च्या सुमारास माझ्या वडिलांनी काय केले याचा विचार करताना मला त्यांच्याबद्दलचा आदर दसपटीने वाढला. त्यांनी हजारो लोकांचे प्राण वाचविले. हे सर्व आठवताना माझ्या डोळ्यात अश्रू तरंगतात. त्यात माझाही किंचितसा सहभाग होता याच्या आठवणीने मन भरून येते.

माझ्या वडिलांनी स्वतःच्या जिवाची व कुटुंबाची पर्वा न करता जे धैर्य दाखवले याचा मला गर्व वाटतो. परंतु जपान येथील त्यांच्या वरिष्ठांना त्याचे सोयर सुतकं नव्हते. कौनसनंतरचे आमचे दिवस फारच कष्टाचे गेले. सोव्हिएट कॅपमध्ये आम्हाला 18 महिने कोंडून ठेवले होते. तेथून आम्ही जपानला परतल्यानंतर जपान सरकारने वडिलांना राजिनामा देण्यास भाग पाडले. त्यानंतर वडिलांनी अनेक ठिकाणी नौकऱ्या केल्या. शेवटी एका एक्स्पोर्ट कंपनीमध्ये नौकरीला लागून 1976 मध्ये निवृत्त झाले.

माझ्या वडिलांना त्या विस्थापितांबद्दल फार काळजी वाटत होती. त्यांनी जपान व इस्राएलच्या कॉन्सुलेटमध्ये स्वतःचा पत्ताही लिहून ठेवला होता. शेवटी 1960च्या सुमारास सुगिहाराच्या भीषण संकटातून वाचलेले व ह्यात असलेल्यांनी त्यांच्याशी संपर्क साधला. त्यापैकी अनेकांच्याकडे माझ्या वडिलांनी सही केलेले व्हिसा पेपर्स होते. आणि ते सर्व त्या कागदाच्या चिटोऱ्याला आपली संपत्ती समजून सुरक्षित ठेवलेले होते.

1969मध्ये माझ्या वडिलांना इस्राएलला बोलवण्यात आले. याद वाशेम हा होलोकास्ट स्मारक चिन्ह देवून त्यांचा आदर सत्कार करण्यात आला. 1985मध्ये Righteous Among Nations हे पारितोषक त्यांना मिळाले.

त्यांच्या मृत्युनंतर सहा वर्षांनी जपानमधील त्यांच्या जन्माच्या गावी त्यांचे स्मारक म्हणून ‘मानवतेचे डोंगर’ उभे करण्यात आले. 1994 मध्ये सुगिहाराच्या संहारातून वाचलेल्यांनी या स्मारकाला भेट दिली. जपान सरकारचे प्रतिनिधीसुद्धा त्यावेळी हजर होते.

1940ला जे काही घडले व माझ्या वडिलावर व माझ्या कुटुंबियावर जे संकट कोसळले याचा तपशील आजच्या तरुण पिढीला नक्कीच स्फूर्तीदायक ठरेल. इतरांच्याबद्दल काळजी वाटणे, त्यांची काळजी घेणे, त्यांच्या जिवाचा आदर करणे याचा हा एक वस्तुपाठ असेल. एका माणसामुळे असाध्य वाटणारी गोष्ट साध्य कसे होऊ शकते यावर भर देणारी ही कथा आहे.

- हिरोकी सुगिहारा

\$7.95
Higher in Canada

it

आश्रयाला आलेल्या पक्षीला अत्यंत निर्दयी
असलेला शिकारीसुद्धा मारू शकणार नाही.
-जपानी भाषेतील एक म्हणं.